

מטוב נהורר

שיחתו של

מורנו ראש הישיבה

הרב אברהם יצחק גרינבוים שליט"א

פרשת וירא, ה'תשע"ה

תחילתה של פרשתנו בהתגלות ה' לאברהם, בעודו יושב פתח האהל. לכאורה, אין קשר בין נבואה זו לסיום הפרשה הקודמת, פרשת ברית מילה. אך חז"ל קשרו קשר הדוק בין שני האירועים, התגלות ה' והמילה שנימול אברהם. ידועים בענין זה דברי חז"ל שמביא רש"י, שבא ה' לבקר את אברהם לפי שהיה חולה וחלוש אחר המילה. על קשר עמוק יותר מלמדנו המדרש (בראשית רבה מח, ב):

אמר אברהם, אחר שמלתי עצמי 'נאחר עזרי נקפו זאת, ומבשרי אֶחָזָה אֶ-לֹחִי' (איוב יט, כו). אילולי שעשיתי כן, מהיכן היה הקדוש ברוך הוא נגלה עלי?

מן המדרש עולה כי קיום מצוות מילה רומם את אברהם אבינו למדרגת נבואה גבוהה מזו שהיתה לו לפני כן. ונבואה עליונה זו, נבואת מי שזכה להיות נימול, היא האמורה כאן ב'נִינְיָא אֶלִּיו ה' בְּאֶלְנֵי מִמְרָא' (בראשית יח, א).

במאמר זה ננסה לעמוד על עומקה ומשמעותה של מצוות המילה, על תוכנה הפנימי והשפעותיה הרבות על כל צורת האדם עובד ה'.

א

ברית מילה וברית תורה

במשנה בנדירים (פ"ג, יא) אמרו :

רבי ישמעאל אומר : גדולה מילה - שנכרתו עליה שלש עשרה בריתות.

מטוב נהורר

רבי אומר: גדולה מילה - שכל המצוות שעשה אברהם אבינו לא נקרא שלם עד שמל, שנאמר (בראשית יז, א): 'הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד' (רש"י: וכתוב בתריה 'וְאֵתְנָה בְּרִיתִי בֵּינִי וּבֵינְךָ').

דבר אחר: גדולה מילה - שאלמלא היא לא ברא הקדוש ברוך הוא את עולמו, שנאמר (ירמיה לג, כה): 'כֹּה אָמַר ה' אֵם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי'.

דברים אלו בשבח מצוות מילה, מהווים לכאורה קושיה גדולה על אימרה של רבי יוחנן במסכת גיטין (ס, ב): "אמר רבי יוחנן: לא כרת הקדוש ברוך הוא ברית עם ישראל אלא בשביל דברים שבעל פה, שנאמר: כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אֶתְכֶם בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל (שמות לד, כז)". מלשונו המודגשת של ר' יוחנן, 'לא כרת' - אלא בשביל, משמע שהתורה היא הסיבה היחידה לכריתת ברית, והנה לפנינו מצוות מילה, שנכרתו עליה שלוש עשרה בריתות, ובריתות אלו הן המקיימות את חוקות שמים וארץ!

בהמשך הגמרא מובאת ברייתא החולקת על משנתנו, והיא מפרשת את הפסוק 'אם לא בריתי כמתייחס ללימוד התורה: "דאמר ר' אליעזר: גדולה תורה, שאילמלא תורה לא נתקיימו שמים וארץ, שנאמר: 'אם לא בריתי יוֹמָם וְלַיְלָה חֻקֹּת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׁמַתִּי'". רבי עקיבא איגר בחידושו על אתר מקשה קושיה גדולה על דברי המשנה: כיצד יתכן לומר שמצוות מילה היא הברית האמורה בפסוק, המאפשרת את קיומו של העולם, הרי הפסוק מתייחס במפורש ל'בריתי יומם ולילה' - ודבר זה אינו מתאים למצוות מילה, הנוהגת רק ביום ולא בלילה?

תשובתו של רבי עקיבא איגר מאירת עינים:

נראה, דבאמת מילה ותורה שייכים להדדי. וכמו שכתב בעוללות אפרים (מאמר שצב), שמילה חיצונית היא סיבה למילה פנימית, מערלת לב. כשימול ערלת לבבו אז יהיו חדרי לבו פתוחים להבין ולהשכיל, עיין שם. אם כן מילה - מבוא למילת הלב, להבין ולהשכיל בתורה ומצות. אם כן יש לומר ד'אם לא בריתי' היינו גם כן מילה, דעל ידי זה בא לשערי תורה, להגות יומם ולילה.

לא שני דברים נפרדים עומדים לפנינו, שתי מצוות שאין קשר פנימי בין אחת לרעותה, אלא שני חלקים בתהליך אחד. מילת ערלת הבשר מקדימה את מילת ערלת הלב, ובכך היא משמשת הכנה והקדמה ללימוד התורה, ועל צירוף שני חלקים אלו כרת עמנו ה' את בריתו, היא הברית עליה נשענות חוקות שמים וארץ, ואלמלי היא לא היה לעולם קיום.

דבר זה, שמילת הבשר היא תנאי ללימוד התורה, היה ידוע אף לחכמי אומות העולם. כך מספרים חז"ל (שמות רבה ל, יב) על עקילס הגר שאמר לאדרינוס המלך כי רצונו להתגייר בשל החכמה הרבה והאמיתית שהוא מוצא בתורת ישראל. "אמר לו: לך ולמד תורתך, ואל תמול! אמר לו עקילס: אפילו חכם שבמלכותך וזקן בן מאה שנה - אינו יכול ללמוד תורתך אם אינו מל". רק מי שמל את בשרו, ובכך מל גם את ערלת לבבו, יכול הוא ללמוד את התורה.

מטוב נהורר

וואלמלא שקיבלו ישראל ברית בשר, לעולם לא זכו לקבל תורה שהיא ברית
הלשון! (ספר שערי אורה לרבי יוסף גייקטיליה, שער ב').

ב

כי עליך הורגנו

'כִּי עָלֶיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם' (תהילים מד, כג) ר' יהושע בן לוי אמר: זו מילה (רש"י):
דזימנין דמיית) שניתנה בשמיני (גיטין נז, ב).

דברי רבי יהושע בן לוי מעוררים פליאה. הרי סכנת המילה איננה אלא בזמן מעשה המילה, ולא
בשאר הזמן, וגם לא בכל מילה מגיעים לידי סכנה, כיצד אפוא ניתן להעמיד בכך את הפסוק
העוסק בפירוש ב'כל היום'?

לפי האמור לעיל נזכה להבנה מחודשת בענין זה. מצוות המילה אינה מסתכמת בהסרת הערלה.
בכריתת ברית הבשר, מלים אנו גם את ערלת הלב להיות נכון לעבודת ה' ולימוד תורתו. העובדה
שכריתה זו מתבצעת תוך אפשרות לסכנת נפשות, מהווה יסוד והכנה לחיי מסירות נפש, אותם חי
היהודי כל ימיו.

בעל "עוללות אפרים" (מאמר שפו, טעם ח') כותב בדומה לכך בטעמה של מצות מילה: 'שהמילה כולה
צער לגוף, ובה יקנה קנין טוב שבו תלוי כל הצלחת האדם. והוא שישאר רושם זה קיים בגופו,
לשמוע כל המצוות שבתורה, ושלא ליהנות ניתנו. גם ירגיל עצמו למסור נפשו על קדושת שמו
יתברך ויתחיל תחילה באחד מאבריו, ואחר כך יהיה נקל בעיניו למסור כל נפשו, כדרך שמצינו
ביצחק'.

בכך קרובים דברי ר' יהושע בן לוי הללו לדברי רב נחמן בר יצחק שבהמשך הגמרא, הדורש את
הפסוק 'כי עליך הורגנו' על לימוד התורה:

רב נחמן בר יצחק אמר: אלו תלמידי חכמים שממיתין עצמן על דברי תורה. כדרי'
שמעון בן לקיש, דאמר ר' שמעון בן לקיש: אין דברי תורה מתקיימין אלא במי
שממית עצמו עליהם, שנאמר (במדבר יט, יד) 'זאת התורה אדם כי ימות ב'אֶהָל'.

במקומות לא מעטים בחז"ל אנו מוצאים תנאי זה לזכייה בתורה, שעל האדם למסור נפשו עליה.
מן הידועים שבהם הוא המדרש בפרשת נח (מדרש תנחומא, סימן ג'):

...שלא תמצא תורה שבע"פ אצל מי שיבקש עונג העולם, תאוה וכבוד, וגדולה
בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה. שנאמר: זאת התורה אדם כי ימות
ב'אֶהָל' (במדבר יט, יד). וכך דרכה של תורה: פת במלח תאכל ומים במשורה תשתה,
ועל הארץ תישן וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. לפי שלא כרת הקדוש ברוך
הוא ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל פה... שהיא קשה ללמוד ויש בה צער
גדול, שהוא משולה לחשך שנאמר: 'הָעֵץ הַלֵּקִים בְּחֹשֶׁךְ רָאוּ אֹרֶךְ גָּדוֹל' (ישעיה ט,

מטוב נהור

א) אלו בעלי התלמוד, שראו אור גדול - שהקדוש ברוך הוא מאיר עיניהם, באיסור והתר, בטמא ובטהור. ולעתיד לבא 'וְאֶהְיֶה לָבָא' פְּצָאת הַשְּׁמַשׁ בְּגִבְרָתוֹ' (שופטים ה, לא)... שאין לומד אותה אלא מי שאוהב הקדוש ברוך הוא בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו.

לימוד התורה שבעל פה מתייחד בכך שדרושה עבורו מסירות נפש כפשוטה, ובלעדיה אין כל אפשרות לזכות לכתרה של תורה. מעתה מחוור מה טעם הכרחית היא המילה לכל החפץ בתורה, כי המילה היא יסוד ותחילת חיי היהודי כחיים של מסירות-נפש. ומעתה היכנסו בברית עד סוף חיי טבועים הם בחותם זה, של מסירות והקרבה ללא היסוס כשמדובר בעשיית רצון ה'. כפי שנהוג לברך אחר המילה (בסוף ברכת המזון) 'מִיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה נִרְצָה דָּמוֹ, וַיְהִי ה' אֱלֹקָיו עִמּוֹ'.

יתכן לומר, כי קשר מיוחד זה בין ברית המילה לתורה **שבעל פה**, הוא הסיבה לכך שלא נאמר בתורה בפירוש באיזה איבר היא המילה. כפי שתוהה הגמרא (שבת קח, א) 'מניין למילה שבאותו מקום? אימא לבו, אימא אזנו?'. אפשר שכוונת התורה לרמוז לנו על תלות הכרחית בין מילה לתורה, שאי אפשר לזה בלא זה. (ראה על כך עוד להלן אות ו').

ג

חיטים או גלוסקאות

'וַיֵּרָא ה' אֶל אַבְרָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי אֶ-ל-שֵׁ-דִי, הִתְהַלֵּךְ לִפְנֵי וְהָיָה תָמִים' (לעיל יז, א).

כאשר התגלה ה' לאברהם לצוותו על המילה, בא הגילוי בשם 'א-ל-ש-דִי'. פירשו של שם זה מפורש בגמרא (חגיגה יב, א): "בשעה שברא הקדוש ברוך הוא את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי, עד שגער בו הקדוש ברוך הוא והעמידו... מאי דכתיב 'אֲנִי אֶ-ל-שֵׁ-דִי' - אני הוא שאמרת לעולם די". שם ש-די הוא השם המבטא את הצבת גבולות הבריאה. והדבר תמוה, מדוע בא שם זה עם הציווי על המילה?

על ענין זה עמד רבי יהונתן אייבשיץ (בספרו תפארת יהונתן על אתר). הוא מפרש כי לולי הצבת הגבולות לעולם הרמוזה בשם זה, העולם וכל אשר בו היו מתרחבים ומתפתחים לקראת מצבם השלם ביותר והמתוקן ביותר. צורתו הנוכחית של העולם, שבה הדברים אמנם קיימים אך עדיין צריכים הם הרחבה ותיקון, מקורה באותה אמירת 'די' לעולם. כך מצויה היא החיטה, אבל על האדם לטווחנה ולעבדה לפני שיוכל לאוכלה. גם בעלי החיים קיימים, אך על האדם לגדלם ולהפיק מהם את תוצרתם לפני שיוכל להנות ממנה. כל זה הוא חלק מתוכניתו של בורא העולם, שרצה כי האדם יהיה שותף למעשה בראשית, יטרח בשכלול העולם והשלמתו.

כשם שנכונים הדברים בחלק הגשמי, נכונים הם לא פחות לגבי נפשו של האדם. עיר פרא אדם יולד, אך אדם לעמל יולד. בלידתו אין הוא שלם, אולם מטרת בריאתו היא לעבוד ולעמול על כך, לתקן עצמו ולהתעלות. מצוות המילה היא ביטוי ממשי לעניין זה, של תיקון העולם והשלמתו דוקא בידי האדם, כפי שהתבאר, שעניינה הוא ההתרגלות במסירות הנפש וקבלת עול מצוות ה'.

מטוב נהוֹרָךְ

באמצעות מילת ערלת הבשר נחלש הכוח התאווני שבגוף, כמו שכתב הרמב"ם בטעם המצוה (מורה הנבוכים ח"ג, מט), ובכך נפתחת האפשרות להגביר את כח הנשמה על הגוף ולהעלותו במעלות השלמות. זו הסיבה שכאשר התגלה ה' לצוות את אברהם על המילה, נתגלה בשם א-ל-ש-די, השם המבטא את הגבלת הבריאה משלימות, והפקדתה בידי האדם שישלימנה ויתקן את בריאתה.

קשר זה שבין ברית המילה לתפקיד האדם כמתקן העולם, מתפרש יפה בשיחתו של רבי עקיבא עם טורנוסרופוס (תנחומא פרשת תזריע, ה, ה) :

מעשה ששאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא: איזו מעשים נאים של הקדוש ברוך הוא או של בשר ודם? אמר לו: של בשר ודם נאים. אמר לו טורנוסרופוס: הרי השמים והארץ, יכול אדם לעשות כיוצא בהם? אמר לו רבי עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות שאין שולטין עליו, אלא אמור דברים שהם מצויין בבני אדם. אמר לו: למה אתם מולין? אמר לו אני הייתי יודע שעל דבר זה אתה שואלני, ולכך הקדמתי ואמרתי לך שמעשה בני אדם נאים משל הקדוש ברוך הוא. הביא לו רבי עקיבא שבליים וגלוסקאות אמר לו: אלו מעשה הקדוש ברוך הוא ואלו מעשה ידי אדם, אין אלו נאים יותר מן השבליים? אמר לו טורנוסרופוס: אם הוא חפץ במילה למה אינו יוצא הולד מהול ממעי אמו? אמר לו רבי עקיבא? ולמה שוררו (=חבל הטבור) יוצא עמו, והוא תלוי בבטנו ואמו חותכו? ומה שאתה אומר למה אינו יוצא מהול - לפי שלא נתן הקדוש ברוך הוא את המצות לישראל אלא לצרף אותם בהם, ולכך אמר דוד (תהלים יח, לא) כל אִמְרַת ה' צְרֹפָה.

רבי עקיבא מדמה את פעולת המילה לעיבוד החיטה שבשיבולים והפיכתה לגלוסקאות נאות. לשאלתו של הגוי מדוע לא נולד האדם כשהוא שלם ומתוקן, מסביר רבי עקיבא שזוהי בדיוק הכוונה האלוקית, שהאדם ישלים את עצמו ויתקן את חסרונותיו, וכך יצרף ויזכך את עצמו לעבודת ה'.

ד

לא נתנה תורה למלאכי השרת

מכל האמור אנו למדים כי ברית המילה ניתנה לנו באופן של חסרון מולד אשר עלינו לתקנו ולהשלימו. תיקון זה נעשה באופן של מסירות נפש, והוא משפיע תכונה זו של הקרבה ומסירות לכל חיינו. בכריתת ברית זו מיתקנת גם ערלת הלב, ואנו נעשים ראויים ומוכנים לקבל את התורה, ובמיוחד התורה שבעל פה, שמסירות נפש היא תנאי הכרחי להשגתה.

על פי כל זה, מאירה לנו הבנה חדשה במדרש ידוע על מתן תורה (שמות רבה כח, א) :

עֲלִיתָ לְמָרוֹם שְׁבִיתָ שְׁבִי (תהילים סח, יט). מהו עליית? נתעלית נתגששת עם המלאכים של מעלה... באותה שעה ביקשו מלאכי השרת לפגוע במשה. עשה בו

מטוב נהורר

הקדוש ברוך הוא קלסטירין של פניו של משה דומה לאברהם. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אי אתם מתביישין הימנו? לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו? אמר הקדוש ברוך הוא למשה: לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם.

המלאכים נקראים 'עומדים', וְנִתְּנִי לָךְ מִהֶלְכִּים בֵּין הָעֹמְדִים (זכריה ג, ז). וטעם הדבר הוא שאין בהם שינוי והתקדמות (ראה אמרי נועם להגר"א, ברכות סד, א). אין להם יצר להכניע, ומעלות לכבוש ולהשיג. רש"י מביא את דברי רב חמא המדייק: "לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם, מגיד שאין יצר הרע שולט במלאכים". בניגוד לאמור בישראל 'וְאֶהְבֶּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לִבְּךָ' שפירשו בגמרא (ברכות נד, א): 'בשני יצריך, ביצר טוב וביצר הרע', המלאכים אין בהם אלא לב אחד ויצר אחד, ונמצא שאין בהם כלל התקדמות והשתלמות.

זוהי הכוונה במה שהזכיר הקדוש ברוך הוא למלאכים 'לא זהו שירדתם אצלו ואכלתם בתוך ביתו'. כי בפסוק העוסק באכילה זו מוזכרת מהותם של המלאכים, שאין בה שינוי והתקדמות, ונעדרים ממנה מאבקים עם היצר. אמר להם הקדוש ברוך הוא: אין קבלת התורה אפשרית אלא במי שמוסר נפשו וכופה את יצרו. אתם שאין לכם יצר, אין לכם את כפייתו, ושוב אי אפשר לכם לזכות בתורה.

ולמשה אמר ה': 'לא נתנה לך תורה אלא בזכות אברהם'. כי רק בזכות מצות מילה שקיבל אברהם, יכלו ישראל לקבל את התורה, אחרי שמלו את ערלת בשרם וליבם, השלימו את חסרונם הטבעי, ונכנסו בברית עבודת ה' מתוך מסירות נפש.

ה

משכא דחויא

בעל "חתם סופר" חידש חידוש גדול במהותה של המילה, וכך כתב(בראשית טז, יב):

הַתְּהַלֵּךְ לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד. לעיל בפסוק [וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאַדָם וּלְאִשְׁתּוֹ] כְּתוּב עוֹר וְיִלְבָּשֻׁם (לעיל ג, כא) נראה לי דאחר שהלבישם הקדוש ברוך הוא כתנות עור על כל גופם, בניהם אחריהם נולדו בלי מלבוש כתנות עור ההוא. אבל השאיר הקב"ה בכל גוף ערלת הגיד, שהוא שיור מכתנות עור שהיה על כל הגוף. והשאיר בהם שריד הזה לעולם, לזכור חטאם נגד פניהם לבושה וכלימה וחרפת עולם. אמנם מי שרוצה לתקן חטא עץ הדעת ולהסיר זוהמת נחש, יסיר חרפתו וימול בשר ערלתו לאות ברית בינו לבין אלוהיו, וזהו מצות מילה בבני אברהם אבינו עליו השלום.

הערלה, לדברי החתם סופר, היא שריד מכתנות העור שעשה ה' לאדם ואשתו אחרי החטא. יש לצרף לזה את האמור בתיקוני זוהר על אותן כתנות:

מטוב נהור

וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כְּתָנוֹת עוֹר וַיַּלְבֹּשֵׁם - בקדמיתא כתנות אור,
ולבתר דחאבו כתנות עור, מעור דאיהו משכא דחוייא [תרגום: בתחילה כתנות אור,
ולאחר שחטאו כתנות עור, מעור שהוא עור הנחש].

כתנות העור הינן אם כן סמל לנפילת האדם מהמצב המואר בו היה נתון לפני החטא. בהסרת
הערלה ישנה הסרת של אות חרפה זו, ובמילה מראה האדם על רצונו לתקן את חטא עץ הדעת
ולכרות ברית בינו לבין אלוקיו.

מצאנו אדם אחד שהצליח להגיע למצב התיקון השלם. נאמר במדרש (בראשית רבה, פרשה כ) כי
'בתורתו של רבי מאיר מצאו כתוב 'כתנות אור'. ובשם האר"י כתבו כי ר' מאיר הצליח לקדש
ולזכך את גופו עד למצב שבו היה האדם קודם החטא, מצב של כתנות אור ולא עור. כמה מתאים
שדרגה גבוהה זו מצויה דוקא אצל רבי מאיר, שעליו אמרו בגמרא (עירובין יג, ב): "לא רבי מאיר
שמו אלא רבי נהוראי שמו, ולמה נקרא שמו רבי מאיר - שהוא מאיר עיני חכמים בהלכה". רבי
מאיר שהגיע להשגה כה רמה באור התורה, זיכך גם את גופו ועורו לאור. דוגמה נוספת למעלה
הגבוהה אליה הביא רבי מאיר את גופו מופיעה אף היא בגמרא שם: "אמר רבי: האי דמחדדנא
מחבראי - דחזיתיה לרבי מאיר מאחוריה, ואילו חזיתיה מקמיה - הוה מחדדנא טפיי". כה רמה
היתה מעלת גופו, שהיה בכוח ראייתו להשפיע חכמה על המסתכל.

ו

ארבע ערלות

הזכרנו לעיל את הגמרא המחפשת מקור לכך שהערלה האמורה במצות מילה היא ערלת הערוה.
כיוצא בזה יש גם במדרש (בראשית רבה מו, ה):

ר' עקיבא אומר ארבע ערלות הן.

נאמרה ערלה באוזן (ירמיה ו, י): הִנֵּה עֶרְלָה אֶזְנִים,

ונאמרה ערלה בפה (שמות ו, ל): הֵן אֶנִּי עֶרְלָה שִׁפְתַּיִם.

ונאמר ערלה בלב (ירמיה ט, כה) וְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל עֶרְלֵי לֵב,

ונאמר ערלה בגוף (בראשית יז, יד): וְעֶרְלָה זָכָר.

מדוע הסתירה התורה איזהו האיבר אותו יש למול, ולא כתבה במפורש?

הצענו למעלה כי טעם הדבר הוא לרמוז על זיקת הגומלין העזה שבין מצות מילה לתורה שבעל פה,
שאי אפשר לזה בלא זה. וכשם שחיונית התורה שבעל פה לקיום מצות מילה, כי בלעדיה לא נדע
מהי המילה, כך הכרחית ברית המילה לקבלת והשגת התורה, כמו שנתבאר.

לפי האמור נראה להוסיף בזה עומק נוסף. אמת כי הערלה אותה אנו מצווים לחתוך בפועל היא
ערלת הגוף, אבל לאמיתו של דבר לא רק ערלה זו מוסרת ומתוקנת בברית. בהסרת ערלה זו
מסירים אנו את שארית השפעת חטא אדם הראשון, את 'משכא דחויא', מכל ארבע הערלות,

מטוב נהורר

ומכשירים את כל כוחותינו לעבודת ה' ולימוד התורה. בהסרת ערלת הבשר יש הכנעה של כחות התאוה הגופניים ושבירת כח היצר הרע, ובכך מוסרת כאמור גם ערלת הלב, ונעשה הלב פתוח להבנת והשגת התורה. גם ערלת האוזן מיתקנת, ומעתה יכול האדם לשמוע דברי תורה, 'הט אֶזְנְךָ וְשָׁמַע דְּבַר יְיָ חֲכָמִים' (משלי כב, יז). ואף ערלת הפה והשפתים באה על תיקונה ויכולים הם לשמש למטרתם העליונה, 'פִּיךָ יִדְבֵּר חֲכָמוֹת וּלְשׁוֹנְךָ יִרְחִישׁ רִנּוֹת' (ברכות יז, א).

בא רבי עקיבא לפרש... ואמר ארבע ערלות הן, כלומר בארבע מקומות צריך תיקון, אם יתוקן האוזן אינו תמים, כי עדיין חסר תיקון הג' הנשואים, וכן מן הפה, וכן מן הלב. הוי אומר זו ערלת הגוף - והוא כולל לארבעתם... ולזה הוסכם להיות באבר המיוחד ההוא, אשר הוא סיבת תיקון כל הגוף. (עוללות אפרים, מאמר שצ).

איש ישראל צריך להיות מהול מכל הערלות, דאיתא במדרש ארבע ערלות הן, ערלה באוזן ערלה בפה ערלה בלב וערלה בגוף. ואברהם אבינו גבר על כל אלו ההסתרות, שהיה מהול לגמרי. וזהו הָאָדָם הַגָּדוֹל בְּעֵנֶקֶיךָ (יהושע יד, טו), שהכניע את כולם והכניע את עצמו לפני הקדוש ברוך הוא. (פני מנחם לך לך, שנת תשנ"ג).

ז

וַיֵּרָא אֱלֹהֵי ה'

נשוב למה שפתחנו בו, התגלות ה' שבתחילת פרשתנו ראינו את דברי המדרש כי המילה הביאה את אברהם להיות ראוי לדרגת נבואה גבוהה, יותר, אך שם לא התבאר מה השתנתה מילה משאר מצוות, שניתנה בה אפשרות זו. אך בהמשך המדרש מובאת מחלוקת שיש ללמוד ממנה את פשר הענין. וכך מצטט ומפרש בעל "שם משמאל" בפרשתנו (שנת תרע"ב):

במדרש (בראשית רבה, פרשה מח): "ר' יצחק פתח 'מִזְבַּח אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וגו' (שמות כ, כא), אמר רב יצחק: מה אם זה שבנה מזבח לשמי הריני נגלה עליו ומברכו - אברהם שמל עצמו לשמי על אחת כמה וכמה. ר' לוי פתח 'וְשׂוֹר וְאֵיל לְשָׁלְמִים לְזִבְחִי לִפְנֵי ה'' (ויקרא ט, ד) אמר: מה אם זה שהקריב שור ואיל לשמי הריני נגלה עליו ומברכו, אברהם שמל עצמו על אחת כמה וכמה".

הנה ר' יצחק סובר, שענין המילה הוא הכנה לקנין השלימות. כענין מזבח, שהוא הכנה ומקום לקרבן. ור' לוי הוסיף, כי מילה יש בה שלימות מצד עצמה - שהוא עצמו נעשה קרבן לה'.

שתי בחינות אלו מתבארות יפה על פי דברינו למעלה. המילה היא הכנה לקנין השלמות ולקבלת התורה, בכך שהיא הסרת ערלות הגוף ותיקון כל שרידי החטא שנותרו בו מימי אדם הראשון. לאחר המילה יכול האדם להוסיף לעלות ולהזדכך ולהפוך במעשיו את עורו לאורו.

מטוב נהוֹרָךְ

מלבד זה יש במילה גם את ההקרבה העצמית, שהיא קבלת והשרשת מסירות הנפש של היהודי לעשיית רצון קונו. וזוהי התוספת של ר' לוי, המדמה את ברית המילה להקרבת קרבן.

בני בניו של אברהם אבינו אנחנו, ומסירות נפשו כבר קנויה קנין נאמן בנפשותינו. בזכות בריתו של אברהם זכינו לברית התורה, שהעסק בה יש בו כדי לקדם את האדם אל תיקונו השלם ולהעלותו אל תכליתו האחרונה. ניתן ליבנו להקדיש לכך את כל כוחותינו שתוקנו במילה, 'להבין ולהשכיל' בלב, 'לשמוע' באוזן, 'ללמוד וללמד' בפה, 'ולשמור ולעשות ולקיים' בכל כוחות הגוף, 'באהבה'.